

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Ο πολίτης δεν είναι πολίτης με κριτήριο το ότι είναι εγκαταστημένος σε ένα συγκεκριμένο τόπο (γιατί και μερικοί μέτοικοι και δούλοι μοιράζονται (με τους πολίτες) έναν κοινό τόπο), ούτε είναι πολίτες αυτοί οι οποίοι (από όλα τα πολιτικά δικαιώματα) έχουν μόνο το δικαίωμα να εμφανίζονται στο δικαστήριο και ως εναγόμενοι και ως ενάγοντες (γιατί το δικαίωμα αυτό υπάρχει και σε όσους το έχουν χάρη σε ειδικές συμφωνίες) ... Με την ακριβέστερη σημασία της λέξης τίποτε άλλο δεν ορίζει τόσο τον πολίτη όσο η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες και στα αξιώματα. ... Από αυτά λοιπόν γίνεται φανερό τι είναι ο πολίτης: σε όποιον δηλαδή υπάρχει η δυνατότητα να μετέχει στην πολιτική και δικαστική εξουσία λέμε πια ότι είναι πολίτης αυτής της πόλης. Από την άλλη, πόλη είναι, για να το πούμε με τον πιο γενικό τρόπο, ένας αριθμός τέτοιων ατόμων, που είναι αρκετός, ώστε να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια στη ζωή τους.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1. Δομή της ενότητας

- ☞ Στοιχεία που δε συνιστούν την έννοια πολίτης → ούτε ο τόπος μόνιμης κατοικίας ούτε το δικαίωμα συμμετοχής σε δίκες
- ☞ Ο πολίτης ορίζεται από τη συμμετοχή του στη δικαστική και πολιτική εξουσία
- ☞ Η πόλη αποτελείται από σύνολο πολιτών και το σύνολο αυτό εξασφαλίζει αυτάρκεια

2. Ποιος δεν είναι πολίτης

Ο Αριστοτέλης διερευνά την έννοια πολίτης σ' αυτή την ενότητα με τη χρήση του σχήματος «άρσης - θέσης», αφού πρώτα αναφέρει τα στοιχεία που δεν αποδεικνύουν ότι κάποιος είναι πολίτης. Υποστηρίζει, λοιπόν, ότι ούτε ο τόπος μόνιμης κατοικίας ούτε το δικαίωμα συμμετοχής σε δίκες αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία για την ιδιότητα του πολίτη.

Ο ορισμός του πολίτη δε συναρτάται από τον τόπο στον οποίο κατοικεί και αναφέρει ως παραδείγματα τους μέτοικους και τους δούλους, που όμως δεν είναι πολίτες.

Υποστηρίζει, ακόμη, ότι δεν είναι πολίτης όποιος έχει το δικαίωμα να παρευρίσκεται στο δικαστήριο ως ενάγων ή ως εναγόμενος, γιατί και κάποιοι κάτοικοι της πόλης που είναι πολίτες άλλων πόλεων έχουν αυτό το δικαίωμα, ύστερα από ειδική

συμφωνία.

3. Οι μέτοικοι

Οι μέτοικοι ήταν κάτοικοι που έμεναν μόνιμα σε μια πόλη, αλλά προέρχονταν από άλλο μέρος. Αυτοί πλήρωναν κάθε χρόνο ειδικό φόρο, το «μετοίκιον». Δεν ήταν κανονικός πολίτης και έπρεπε να έχει έναν «προστάτη», δηλαδή έναν κανονικό πολίτη, ο οποίος συναλλασσόταν με την πόλη για λογαριασμό του μετοίκου και έδινε εγγύηση για αυτόν. Οι μέτοικοι ήταν γραμμένοι σε ειδικούς καταλόγους, ασχολούνταν με τον εμπόριο και τη βιοτεχνία. Απαγορευόταν να έχουν κτήματα στην Αττική και να συμμετέχουν στη διοίκηση. Υπήρχαν περιπτώσεις που κάποιος μέτοικος για τις υπηρεσίες που προσέφερε στην πόλη γινόταν ισοτελής, δηλαδή ίσος με τους πολίτες, ως προς τους φόρους, ήταν όμως δύσκολο να γίνει πολίτης.

4. Οι δούλοι

Ο Αριστοτέλης θεωρούσε τους δούλους «έμψυχον κτήμα», εργαλεία που είναι απαραίτητα για να τεθούν σε ενέργεια τα άψυχα εργαλεία. Δικαιολογεί την ύπαρξη της δουλείας λέγοντας πως στη φύση υπάρχει κάτι κατώτερο και κάτι ανώτερο και είναι προς το συμφέρον και των δύο να κυβερνάει το ποιοτικά ανώτερο και να υπακούει το ποιοτικά κατώτερο. Κατά τον ίδιο τρόπο η φύση έφτιαξε τους ανθρώπους, ώστε κάποιοι να είναι κατάλληλοι για την πολιτική ζωή και δράση, ακατάλληλοι όμως για χειρωνακτικές εργασίες και, αντίστοιχα, άτομα ακατάλληλα για την πολιτική και κατάλληλα για χειρωνακτικές εργασίες. Επομένως, κάποιοι είναι φύσει ελεύθεροι άνθρωποι και άλλοι είναι εκ φύσεως δούλοι. Οι δούλοι, επειδή δε διαθέτουν ελεύθερο φρόνημα, δεν μπορούν ποτέ να γίνουν μέρος μιας πόλης.

5. Τα σύμβολα

Τα σύμβολα ήταν ειδικές συμβάσεις, κυρίως εμπορικές, ανάμεσα σε δύο πόλεις, οι οποίες ρύθμιζαν τις διαδικασίες για αδικήματα εμπορικών κυρίως συναλλαγών. Για τη δίκη ίσως λαμβάνονταν υπόψη ο τρόπος διάπραξης του αδικήματος, ενώ μπορούσε να γίνει επανεκδίκαση της υπόθεσης στην άλλη πόλη ή σε κάποια τρίτη πόλη κατόπιν κοινής συναινέσεως. Σε άλλο σημείο των Πολιτικών ο Αριστοτέλης αναφέρει το παράδειγμα των Τυρρηνών και των Καρχηδονίων, που είχαν μεταξύ τους εμπορικές και στρατιωτικές συμφωνίες, δεν ανήκαν όμως στην ίδια πολιτική κοινωνία.

6. Κριτήρια που ορίζουν τον πολίτη

Στη συνέχεια του αποσπάσματος ο Αριστοτέλης θέτει τα κριτήρια που ορίζουν τον πολίτη. Διατυπώνει λοιπόν τη θέση ότι πολίτης είναι αυτός που μπορεί να δικάζει ως μέλος του δικαστηρίου και αυτός που μπορεί να συμμετέχει στη διοίκηση του κράτους και στα όργανα από τα οποία λαμβάνονται οι πολιτικές αποφάσεις, όπως ήταν η Βουλή και η Εκκλησία του Δήμου. Για τον φιλόσοφο, επομένως, ο πολίτης ορίζεται ως προς τη συμμετοχή του στο πολίτευμα.

Θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης δε θεωρεί ως ουσιαστικό γνώρισμα τη συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης, αλλά στο πολίτευμα, ώστε ο ορισμός του πολίτη να βασίζεται στην ουσία της πόλης. Η πόλη είναι μια κοινότητα που τα μέλη της διέπουν σχέσεις εξουσίας μεταξύ τους και η πολιτική εξουσία ασκείται μεταξύ ίσων. Προφανώς, αυτός ο ορισμός του πολίτη αναφέρεται σε δημοκρατικά πολιτεύματα, γιατί σε πολιτεύματα ολιγαρχικά ή τυραννικά, όπως αυτά της Σπάρτης και της Κρήτης, δεν είχαν όλοι οι πολίτες το δικαίωμα να συμμετέχουν στις λειτουργίες του κράτους.

7. Τι είναι η πόλις

Όπως ήδη έχει αναφερθεί η πόλη είναι ένα όλο, ένα σύνολο, ενώ ο πολίτης είναι μέρος. Αφού λοιπόν ορίστηκε η έννοια του πολίτη είναι εφικτός και ο ορισμός της πόλης, η οποία είναι α) το σύνολο των ατόμων που μπορούν να συμμετέχουν στην πολιτική και στη δικαστική εξουσία και β) είναι αρκετά και ικανά να εξασφαλίζουν τα πάντα στο κοινό. Οι πολίτες έχουν ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά: συμμετέχουν στις πολιτικές και δικαστικές αποφάσεις και μπορούν να εξασφαλίσουν την αυτάρκεια. Μ' αυτόν τον τρόπο οδηγούνται στη φυσική τους ολοκλήρωση. Επομένως και η πόλη πραγματώνει το φυσικό της προορισμό, φτάνει στην αυτάρκεια, το υπέρτατο αγαθό, το οποίο ταυτίζεται με την ευδαιμονία των πολιτών.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1) Τι φανερώνει, κατά τη γνώμη σας, η ταύτιση απόψεων του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα ότι βασικό στοιχείο για τον ορισμό του πολίτη είναι η συμμετοχή του στη δικαστική εξουσία;

Ο Πλάτων στους Νόμους (6,766 d) είχε διατυπώσει την άποψη ότι «μια πόλη χωρίς

τακτικά δικαστήρια δεν είναι πόλη». Όπως παρατηρεί ο Sinclair, «και ο Αριστοτέλης, ακολουθώντας εδώ σιωπηρώς τους Νόμους, όπως αυτό του συμβαίνει συχνά, προτείνει έναν εμπειρικό ορισμό: πολίτης είναι εκείνος ο οποίος συμμετέχει στη δικαιοσύνη και στις δημόσιες λειτουργίες».

Αυτή η ταύτιση απόψεων δείχνει τη μεγάλη σημασία που απέδιδε η κοινωνία της εποχής στην απονομή της δικαιοσύνης. Η ψήφιση καλών νόμων, η τήρηση των αρχών του δικαίου και, γενικά, η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην απονομή της δικαιοσύνης αποτελούσαν για την αρχαία κοινωνία αναγκαίες προϋποθέσεις κοινωνικής ευταξίας, ευημερίας και γαλήνης μέσα στην πόλη. Οι στοχαστές της εποχής, εκφράζοντας τις πνευματικές ανησυχίες των συγχρόνων τους, θεωρούν ότι χωρίς τη δικαιοσύνη αδυνατίζει και διασπάται ο κοινωνικός ιστός μέσα στην πόλη. Γι' αυτό, υποστηρίζουν ότι η απονομή της δικαιοσύνης πρέπει να αποτελεί μέριμνα του κάθε πολίτη.

2) Πώς μπορούσε ο πολίτης να λάβει μέρος στην πολιτική εξουσία στα πλαίσια της κλασικής πόλης, και τι σήμαινε αυτό για την κοινωνική του υπόσταση; Να διατυπώσετε τις απόψεις σας αξιολογώντας στοιχεία από την Ιστορία.

Ο πολίτης στην κλασική πόλη συμμετείχε στην εκκλησία του δήμου, όπου ενέκρινε ή απέρριπτε με την ψήφο του τους νόμους και τα ψηφίσματα. Καμιά απόφαση δεν λαμβανόταν μακριά από την εκκλησία του δήμου. Στις συνελεύσεις της ο πολίτης είχε δικαίωμα λόγου και ψήφου, καθώς και του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Μπορούσε να εκλεγεί βουλευτής, ηλιαστής, ή να αναλάβει άλλο δημόσιο αξίωμα. Συμμετείχε, λοιπόν, στη διαχείριση των κοινών και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αισθάνεται υπεύθυνο άτομο μέσα στην πόλη.

Η συμμετοχή στις υποθέσεις της πόλης, ως βασικό γνώρισμα της ιδιότητας του πολίτη αντικατοπτρίζεται στην υψηλή ρητορική του Περικλή, που μας μετέφερε ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο λόγο: Ο άνθρωπος που δεν ενδιαφερόταν επαρκώς για τα δημόσια ζητήματα ήταν άχρηστος. Ο Ηρόδοτος (3, 8, 6) διέκρινε τρία χαρακτηριστικά της δημοκρατίας: την επιλογή των αρχόντων με κλήρο, την υποχρέωση που είχαν οι άρχοντες να λογοδοτούν και τη λήψη των αποφάσεων από τη συνέλευση του λαού.

«Με λίγα λόγια, η ζωτικότητα της αθηναϊκής ζωής ήταν ευθέως ανάλογη προς την προθυμία των Αθηναίων πολιτών να συμμετέχουν στη ζωή του δήμου και να αναλαμβάνουν, μέσω αυτού, μεγαλύτερες ευθύνες στην πόλη σε ευρύτερη κλίμακα» [Sinclair]. Αυτή η συμμετοχή καθιστούσε το άτομο ενεργό μέλος της κοινότητας, περήφανο για τον εαυτό του

και την πόλη του, στην πρόοδο της οποίας συμμετείχε ουσιαστικά ως πολίτης.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ερώτηση 1^η:

Η μετάφραση του σχολικού βιβλίου ξεκινάει από το γεγονός ότι η γενική ‘δικαίων’ είναι βέβαια αντικείμενο της μετοχής ‘μετέχοντες’, ταυτόχρονα όμως είναι και γενική διαιρετική.

Αν μετά τη μετοχή μετέχοντες υπήρχε κόμμα, τότε δε θα έπρεπε να εκληφθεί ως γενική διαιρετική, αλλά μόνο ως αντικείμενο, οπότε θα σήμαινε ότι κάποιιοι μετέχουν σε όλα τα δικαιώματα και η επεξήγηση που θα ακολουθούσε να σήμαινε ότι όλα τα δικαιώματα θα ήταν η εμφάνιση στο δικαστήριο – και θα ήταν περιττό το ‘ούτως’. Η έλλειψη λοιπόν του κόμματος, η παρουσία της λέξης ‘ούτως’ και η επιδοτική συμπλοκή και – και κάνουν φανερό ότι η γενική ‘δικαίων’ δεν είναι απλώς ένα αντικείμενο της μετοχής μετέχοντες, αλλά συγχρόνως και μια γενική διαιρετική, δηλαδή όσοι μετέχουν σε ένα από τα δικαιώματα του πολίτη, δηλαδή στο δικαίωμα να εμφανίζονται στο δικαστήριο ως ενάγοντες και ως εναγόμενοι.

5

Ερώτηση 2^η:

Σε μια δημοκρατική πολιτεία οι πολίτες έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Απαιτούμε, λόγου χάρη, να σέβονται οι άλλοι την προσωπική μας ζωή, την αξιοπρέπειά μας, την περιουσία μας, τις πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις μας κ.ά. Αυτονόητο είναι ότι τα δικαιώματα αυτά συνεπάγονται και την εκπλήρωση της αντίστοιχης υποχρέωσης προς τους άλλους: πρέπει, δηλαδή, το κάθε άτομο να σέβεται τις ίδιες αυτές αξίες σε σχέση με τους άλλους, με τους οποίους ζει μαζί στην ίδια πολιτεία.

Η συμβίωση όμως με τους άλλους δημιουργεί συχνά προβλήματα, τριβές ή συγκρούσεις. Στις ευνομούμενες κοινωνίες, όταν δημιουργούνται κάποια προβλήματα ή επιλύονται με καλή θέληση από τους άμεσα ενδιαφερόμενους ή γίνεται η προσφυγή σ’ έναν μηχανισμό διευθέτησης και αντιμετώπισης που δεν είναι άλλος από τα δικαστήρια.

Η δικαιοσύνη, που ως γνωστόν απονέμεται από τους δικαστές, είναι το προπύργιο της δημοκρατίας. Ακριβώς για να αποφευχθούν οι κοινωνικές συγκρούσεις και αναστατώσεις, για

να αποκατασταθεί το περί του δικαίου αίσθημα, όταν αυτό παραβιάζεται, για να προστατευτεί ο πολίτης από κάθε είδους αδικία και αυθαιρεσία, γίνεται η προσφυγή στα δικαστήρια όπου επιλύονται όλες οι διαφορές που ανακύπτουν.

Είναι εύλογο ότι ένας τέτοιος μηχανισμός, όπως είναι τα δικαστήρια επιβάλλεται να είναι απολύτως αμερόληπτος. για να μπορεί να επιβάλει την εφαρμογή των νόμων και να κολάζει την παραβίασή τους. Μέσα στα δικαστήρια οι διάδικοι, δηλαδή και ο κατηγορος και ο κατηγορούμενος, και ο ενάγων και ο εναγόμενος, επιλύουν τις διαφορές τους, υποστηρίζοντας ο καθένας τα συμφέροντά του. Αυτό είναι ένα από τα πιο σημαντικά δικαιώματα στη δημοκρατία.

Όπως είναι φυσικό, για την απονομή της δικαιοσύνης απαιτούνται, εκτός από τους αμερόληπτους δικαστές, και δίκαιοι νόμοι. Η απονομή δικαιοσύνης δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη κοινωνικής γαλήνης και σταθερότητας, καθώς μειώνει τις περιπτώσεις αυτοδικίας και εξαλείφει τα αισθήματα πικρίας και τη διάθεση για εκδίκηση, προσφέροντας ικανοποίηση στο θύμα και τον πιθανό σωφρονισμό του δράστη, ενώ παράλληλα προστατεύει και διασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

- ο **δοῦλοι<δοῦλος (ό)**: αδούλευτος, αδούλωτος, δουλειά, δουλεία, δουλεμπορία, δουλεμπόριο, δουλέμπορος, δουλικός, δουλικότητα, δουλοπάροικος, δουλοπρέπεια, δουλοπρεπής, δουλοφροσύνη, εθελοδοουλία, εκδούλευση, υπόδουλος, υποδούλωση.
- ο **δικαίων, δίκην, δικάζεσθαι< δίκη < δίκαιος**: αδικία, άδικος, αντιδικία, αντίδικος, διαδικασία, διάδικος, διεκδίκηση, διεκδικητικός, δικαιοδοσία, δικαιολογία, δίκαιος, δικαιοσύνη, δικαίωμα, δικαιωματικός, δικαίωση, δικανικός, δικάσιμος, δικαστήριο, δικαστής, δικαστικός, δίκη, δικηγορικός, δικηγόρος, δικογραφία, δικονομία, εκδίκηση, εκδίκηση, εκδικητικός, καταδίκη, κατάδικος, στρεψοδικία, συνδικαλιστής, τελεσίδικος, υπόδικος, φιλόδικος, φυγόδικος, χειροδικία.
- ο **συμβόλων <σὺν + βάλλω**: αδιάβλητος, αμφιβολία, αναβλητικός, αναβολή, ανυπέρβλητος, απόβλητος, απρόσβλητος, βαλβίδα, βαλλιστικός, βεληνεκές, βελόνα, βέλος, βλήμα, βολή, βολίδα, βόλος, διαβλητός, διαβολή, έμβλημα, έμβολο, επιβλητικός, ευμετάβολος, καταβολή, κεραυνοβόλος, παράβολο, περιβάλλον, πρόβλημα, προβολή, προσβλητικός, προσβολή, πυροβολισμός, συμβολή, σύμβολο, σφαιροβολία, υπερβολή.

- **ἀπλῶς<ἀπλοῦς**: απλά, απλοϊκός, απλοϊκότητα, απλοποίηση, απλός, απλούστευση, απλουστευτικός, απλώς (= μόνο).
- **ὀρίζεται<ὀρίζομαι**: αδιόριστος, ακαθόριστος, αοριστία, αοριστολογία, αόριστος, αφορισμός, διορισμός, εξορία, εξόριστος, καθορισμένος, καθοριστικός, μεθόριος, οριακός, ορίζοντας, οριζόντιος, ὄριο, οριοθέτηση, ορισμός, οριστική, οριστικοποιημένος, οριστικός, παραμεθόριος, περιορισμός, περιοριστικός, προορισμός, προσδιορισμός, προσδιοριστικός, συνοριακός, σύνορο.
- **κρίσεως, κριτικῆς< κρίνω**: αδιακρισία, αδιευκρίνιστος, ανάκριση, ανακριτικός, ανταπόκριση, ανταποκριτής, απόκριση, διάκριση, διακριτικός, διακριτικότητα, διευκρίνιση, έγκριση, έκκριση, επίκριση, επικριτικός, ευκρινής, κρίμα, κρίση, κρίσιμος, κρισιμότητα, κριτήριο, κριτής, κριτική, κριτικός, προκριματικός, πρόκριση, σύγκριση, συγκριτικός, υποκρισία, υποκριτής, υποκριτικός.
- **φανερὸν< φαίνομαι**: αφάνεια, αφανής, άφαντος, διαφάνεια, διαφανής, εμφανής, έμφαση, επιφάνεια, επιφανής, επίφαση, καταφανής, περιφανής, συκοφάντης, συκοφαντικός, υπερηφάνεια, υπερήφανος, φαιινός, φαινομενικός, φαινόμενο, φανάρι, φανερός, φαντασία, φαντασίωση, φάντασμα, φανταστικός, φάσμα, φως.
- **ἱκανὸν<ἰκνέομαι -οῦμαι**: ανέφικτος, ανίχνευση, άφιξη, εξιχνίαση, εφικτός, ικανοποίηση, ικανοποιητικός, ικανός, ικανότητα, ικεσία, ικέτης, ιχνηλάτης, ίχνος, καθήκον, προίκα.
- **αὐτάρκειαν<αὐτὸς + ἄρκέω -ῶ**: αρκετός, αυτάρκεια, αυτάρκης, ολιγάρκεια, ολιγαρκής, ανεπάρκεια, ανεπαρκής, διάρκεια, διαρκής, επάρκεια, επαρκής.
- **ζωῆς<ζήω -ῶ**: αναζωογόνηση, αναζωογονητικός, ευζωία, ζωγραφιά, ζωγραφική, ζωγραφιστός, ζωγράφος, ζώδιο, ζωή, ζωηράδα, ζωηρός, ζωηρότητα, ζωικός, ζωντάνια, ζωντανός, ζώο, ζωογόνος, ζωολογία, ζωολογικός, ζωτικός, ζωτικότητα, ζώυφιο, ζωώδης, φιλόζωος.